

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

انسان شناسی نو صدرایی و علوم انسانی

مهدی عاشوری

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

عبدالحسین خسروپناه

استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و مدرس خارج فقه نظام ولایی

زمستان ۱۴۰۱

انتشارات مرکز پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی صدا

انسان‌شناسی نوصدرایی و علوم انسانی

نویسندگان: مهدی عاشوری

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات

عبدالحسین خسروپناه

استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و مدرس خارج فقه نظام ولایی

ویراستاران: مجتبی صحرآکارها، فریبا خانعلی

طراحی جلد و صفحه‌آرایی: یوسف بهرخ

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۱

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۴-۷-۹۲۹۲۱-۹۲۲-۹۷۸-ISBN

- سرشناسه : عاشوری، مهدی، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور : انسان‌شناسی نوصدرایی و علوم انسانی/مهدی عاشوری، عبدالحسین خسروپناه؛ ویراستاران
مجتبی صحرآکارها، فریبا خانعلی؛ [برای] مرکز پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی صدا.
مشخصات نشر : تهران: آفتاب توسعه، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری : ۷۰۱ص.
شابک : 4-7-92921-922-978-ISBN
وضیعت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت : کتاب حاضر با حمایت دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم منتشر شده است.
یادداشت : کتابنامه، ص. ۶۶۰ - ۷۰۱.
موضوع : صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹ - ۱۰۵۰ ق. -- نقد و تفسیر
Sadraddin Shirazi, Mohammad ebn Ebrahim -- Criticism and interpretation : موضوع
صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹ - ۱۰۵۰ ق. -- دیدگاه درباره انسان‌شناسی فلسفی
موضوع : Mulla Sudra Shirazi -- Views on philosophical anthropology :
موضوع : انسان‌شناسی فلسفی
Philosophical anthropology
انسان‌شناسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
Anthropology -- Religious aspects -- Islam
انسان(فلسفه)
Personalism
شناسه‌افزوده : خسروپناه، عبدالحسین، ۱۳۴۵ -
شناسه‌افزوده : دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم
شناسه‌افزوده : مرکز پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی صدا
رده بندی کنگره : BDF۵۰۰
رده بندی دیویی : ۱۲۸:
شماره کتابشناسی ملی: ۹۱۲۴۴۳۳
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیا

نشانی: تهران، خیابان شهید مطهری، خیابان میر عماد،

نبش کوچه هشتم، پلاک ۲۳ طبقه سوم

تلفن مرکز پخش: ۹۶۶۵۷۸۰۱

این کتاب با مشارکت مالی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم
منتشر شده است.

حق چاپ برای ناشر محفوظ و نقل نوشته‌ها با ذکر منبع بلا مانع است.

فهرست مطالب

درآمد ۲۵

بخش اول، هستی‌شناسی انسان

فصل یک، انسان و نفس انسانی ۶۹

درآمد ۶۹

۱. وجود انضمامی انسان و حقیقت نفس ۷۰

۱-۱. وجود انضمامی نفس ۷۱

۲-۱. حقیقت انسان ۷۲

۳-۱. تعریف نفس ۷۴

۴-۱. وجود نفس ۷۶

۲. مسائل اصلی نفس‌شناسی فلسفی ۷۹

۲-۱. انواع نفس ۷۹

۲-۲. وحدت یا تعدد نفوس ۸۰

۲-۳. وحدت یا کثرت نفس ۸۱

۲-۴. قوای نفس ۸۲

۲-۵. کثرت یا وحدت نوعی نفوس انسانی ۸۳

۲-۶. مادی بودن یا مجرد نفس ۸۵

۲-۷. تغییر و ثبات نفس ۸۸

- ۸۲-۸. حدود و قدم نفس ۹۲
- ۹۲-۹. جاودانگی و بقای نفس ۹۴
- ۱۰۲-۱۰. سعادت نفس ۹۶
- ۱۱-۲. تلخیص ۹۷
۳. حقیقت روح و توضیح فلسفی آن ۹۷
- ۱-۳. اصالت روح ۹۷
- ۲-۳. تعدد نفوس در انسان ۹۹
- ۳-۳. رابطه بین روح و جسم ۱۰۰
- ۴-۳. وجود ارواح پیش از خلقت بدن‌ها ۱۰۰
- ۵-۳. تفاوت نوعی ارواح هنگام خلقت ۱۰۳
- ۶-۳. تحولات انسان ۱۰۴
- ۷-۳. معاد ۱۰۴
- جمع‌بندی ۱۰۵
- فصل دو. رابطه نفس و بدن ۱۰۷
- درآمد ۱۰۷
۱. دوگانه‌انگاری و یگانه‌انگاری ۱۰۸
- ۱-۱. رابطه نفس و بدن از دیدگاه سینوی ۱۱۰
- ۲-۱. اتحاد نفس و بدن از دیدگاه ملاصدرا ۱۱۳
- ۳-۱. دیدگاه دوگانه‌انگار استاد فیاضی ۱۱۶
۲. مبادی دیدگاه ملاصدرا درباره رابطه نفس و بدن ۱۱۸
- ۱-۲. حدود جسمانی نفس و مراحل آن ۱۱۸
- ۲-۲. ادله حرکت جوهری و حدود جسمانی نفس ۱۲۳
- ۳-۲. وحدت نفس و مراتب آن ۱۲۶

- ۴-۲. ادلهٔ مسئلهٔ اتحاد نفس و قوا از دیدگاه ملاصدرا..... ۱۲۷
- دستهٔ اول دلایل..... ۱۲۸
- دستهٔ دوم دلایل..... ۱۲۸
- ۵-۲. شواهد ملاصدرا بر مدعای خویش ۱۳۱
- ۶-۲. نشئات وجودی نفس انسانی..... ۱۳۲
- ۷-۲. اشکال استاد فیاضی بر دیدگاه ملاصدرا ۱۳۲
۳. انواع رابطهٔ نفس و بدن..... ۱۳۵
- ۱-۳. رابطهٔ علّی و معلولی نفس و بدن ۱۳۶
- ۲-۳. وجود رابطی نفس از دیدگاه ملاصدرا..... ۱۳۹
- ۳-۳. ادلهٔ تعلق ذاتی نفس به بدن ۱۴۱
- ۴-۳. علیت بدن و نفس برای یکدیگر ۱۴۳
- ۵-۳. رابطهٔ تأثیر و تأثر نفس و بدن ۱۴۴
- ۶-۳. انفعال نفس..... ۱۴۶
- ۷-۳. محاذات نفس مثالی و بدن ۱۴۸
- جمع‌بندی..... ۱۵۰
- فصل سه. انسان و مکانیسم‌های زیستی ۱۵۳
- درآمد ۱۵۳
۱. مبادی و الزامات علوم زیستی ۱۵۴
- ۱-۱. قوانین زیستی ۱۵۴
- ۲-۱. مبانی و لوازم فلسفی نظریهٔ تکامل ۱۵۷
۲. مبادی هستی‌شناختی و طبیعی‌الگوی علم النفس..... ۱۶۰
- ۱-۲. بازخوانی رابطهٔ ماده و صورت ۱۶۱
- ۲-۲. امتزاج صور و تشکیل مرکبات پیچیده..... ۱۶۶

- ۳-۲. وحدت نوعی قوای نباتی و حیوانی انسان با نفوس نباتی و حیوانی ۱۶۸
- جمع‌بندی ۱۷۰
- فصل چهارم. ذهن انسان و چالش توضیح‌های طبیعی گرایانه ۱۷۴
- درآمد ۱۷۳
۱. چیستی ذهن ورهیافت طبیعی گرایانه ۱۷۴
- ۱-۱. حالت‌های ذهنی ۱۷۴
- ۲-۱. دیدگاه‌ها درباره چیستی حالت‌های ذهنی ۱۷۶
- ۱-۲-۱. دوگانه‌انگاری ۱۷۶
- ۲-۲-۱. رفتارگرایی ۱۷۷
- ۳-۲-۱. نظریه این‌همانی ۱۷۷
- ۴-۲-۱. کارکردگرایی ۱۷۸
- ۵-۲-۱. حذف‌گرایی ۱۷۹
- ۳-۱. مسائل مرتبط با چیستی حالت‌های ذهنی ۱۷۹
- ۴-۱. ذهن مندی و هوش مصنوعی ۱۸۱
۲. ادراک و امر ذهنی از منظر فلسفه اسلامی ۱۸۵
- ۱-۲. ماهیت‌شناسی ادراک ۱۸۶
- ۲-۲. ابصار و ادراک حسی از دیدگاه حکمای اسلامی ۱۹۰
- ۳-۲. مناظ حکایتگری ادراکات ۱۹۲
- ۱-۳-۲. نظریه‌های تطابق ۱۹۳
- ۲-۳-۲. ارجاع به علم حضوری ۱۹۴
- ۳-۳-۲. حکایتگری نفس ۱۹۵
- ۴-۳-۲. حکایتگری غیرذاتی ۱۹۵
- ۵-۳-۲. نظریه روان‌شناختی حکایت ۱۹۶

۱۹۶	نظریهٔ شیخ ۶-۳-۲
۱۹۷	معانی اعتباری ۷-۳-۲
۱۹۸	حیات و نفس در انسان و مصنوعات ۳
۱۹۸	۱-۳ حقیقت تجرد
۲۰۱	۲-۳ تعلق نفس به اشیای مصنوعی
۲۰۴	جمع‌بندی
۲۰۷	فصل پنجم. سرشت و فطرت انسان
۲۰۷	درآمد
۲۰۹	۱. چیستی فطرت
۲۱۰	۱-۱. معنای فطرت
۲۱۱	۲-۱. فطرت و سرشت
۲۱۱	۳-۱. وجود امور فطری
۲۱۲	۲. گسترهٔ فطرت و اقسام امور فطری
۲۱۳	۱-۲. شناخت‌های فطری
۲۱۵	۲-۲. گرایش‌های فطری
۲۲۰	۳-۲. فطرت کمال‌جویی
۲۲۰	۴-۲. گرایش‌های متزاحم انسان
۲۲۱	۵-۲. رابطهٔ گرایش‌ها و ادراکات فطری
۲۲۲	۶-۲. همگانی‌بودن فطریات
۲۲۲	۳. ویژگی‌های سرشتی در انسان
۲۲۳	۱-۳. مدح و ذم انسان در قرآن
۲۲۳	۱-۱-۳. خلافت الهی
۲۲۳	۲-۱-۳. علم انسان

- ۳-۱-۳. فطرت خداآگاه و خداگرای انسان..... ۲۲۴
- ۳-۲-۴. بُعد روحانی انسان..... ۲۲۴
- ۳-۲-۵. برگزیدگی انسان..... ۲۲۴
- ۳-۲-۶. اختیار انسان و آزمایش‌های الهی..... ۲۲۴
- ۳-۲-۷. کرامت انسان..... ۲۲۵
- ۳-۲-۸. ادراک عقل عملی..... ۲۲۵
- ۳-۲-۹. گرایش به نامحدود..... ۲۲۵
- ۳-۲-۱۰. تسخیر آسمان‌ها و زمین..... ۲۲۵
- ۳-۲-۱۱. عبادت هدف خلقت انسان..... ۲۲۵
- ۳-۲-۱۲. صفات نکوهیده انسان..... ۲۲۶
- ۳-۲. منشأ مدح و ذم در انسان..... ۲۲۷
- ۳-۳. وجه ممیز انسان..... ۲۲۹
- ۳-۴. رشد، انحراف و مسخ امور فطری..... ۲۳۰
۴. خیر و شر در سرشت انسانی..... ۲۳۵
- ۴-۱. فطرت و تمایل به خیر و شر..... ۲۳۵
- ۴-۲. تنوع در خلقت..... ۲۳۷
۵. دلالت‌های نظریه فطرت..... ۲۴۰
- ۵-۱. دین و فطرت..... ۲۴۰
- ۵-۱-۱. فطرت و وحدت ادیان..... ۲۴۱
- ۵-۱-۲. فطرت و خاتمیت..... ۲۴۲
- ۵-۲. اخلاق و تربیت انسانی..... ۲۴۲
- ۵-۳. تمدن انسانی..... ۲۴۴
- ۵-۳-۱. فطرت و اصالت فرد و جامعه..... ۲۴۵

۲۴۶	۲-۳-۵. فطرت و تکامل تاریخ.....
۲۴۷	جمع‌بندی.....
۲۴۹	فصل شش. سیر و غایت حیات انسانی
۲۴۹	درآمد.....
۲۵۰	۱. حیات دنیوی و اخروی انسان.....
۲۵۱	۱-۱. دیدگاه‌ها درباره حیات پس از مرگ.....
۲۵۱	۱-۱-۱. دیدگاه تناسخ.....
۲۵۲	۲-۱-۱. دیدگاه معاد روحانی
۲۵۲	۳-۱-۱. دیدگاه معاد جسمانی
۲۵۵	۲-۱. دلایل اعتقاد به معاد.....
۲۵۸	۱-۲-۱. برهان بقای روح.....
۲۵۸	۲-۲-۱. برهان حکمت
۲۵۹	۳-۲-۱. برهان عدالت
۲۶۰	۴-۲-۱. برهان رحمت
۲۶۰	۵-۲-۱. برهان وفا به وعده.....
۲۶۱	۳-۱. گرایش به جاودانگی.....
۲۶۲	۲. هدف زندگی و کمال انسان.....
۲۶۵	۱-۲. کمال انسان در حکمت اسلامی.....
۲۶۹	۲-۲. استعداد‌های انسانی و نقش عبودیت و بندگی.....
۲۷۳	۳. کمال‌یابی انسان در دنیا و نفی علوم انسانی سکولار.....
۲۷۳	۱-۳. سکولاریسم.....
۲۷۵	۲-۳. پیوند آخرت و دنیا
۲۷۹	جمع‌بندی.....

بخش دوم. چستی فعل انسانی

فصل هفت. فعل انسانی و گسترهٔ اختیار.....	۲۸۳
درآمد.....	۲۸۳
۱. چستی فعل انسانی.....	۲۸۵
۲. اختیار، آزادی فعل یا آزادی اراده.....	۲۸۷
۱-۲. اختیارگرایی.....	۲۹۰
۲-۲. جبرگرایی.....	۲۹۱
۳-۲. اختیار و مسئولیت.....	۲۹۲
۴-۲. جبر و اختیار از دیدگاه قرآن.....	۲۹۴
۵-۲. اختیار و نظام علیت.....	۲۹۵
۳. اختیار و عوامل مؤثر بر اراده و فعل.....	۳۰۰
۱-۳. عوامل الهی مؤثر بر فعل.....	۳۰۱
۱-۱-۳. اختیار و قضا و قدر الهی.....	۳۰۱
۲-۱-۳. اختیار و علم پیشین الهی.....	۳۰۲
۳-۱-۳. اختیار و لطف الهی.....	۳۰۳
۲-۳. عوامل طبیعی مؤثر بر فعل.....	۳۰۶
۱-۲-۳. جبرگرایی تاریخی.....	۳۰۶
۲-۲-۳. جبرگرایی اجتماعی.....	۳۰۷
۳-۲-۳. جبرگرایی روان‌شناختی.....	۳۰۷
۳-۳. انگیزش و ارزش.....	۳۰۸
۱-۳-۳. نظام انگیزشی.....	۳۰۸
۲-۳-۳. نظام ارزشی.....	۳۰۸
جمع‌بندی.....	۳۰۹

فصل هشت. نقش علم و اراده در صدور فعل از انسان	۳۱۱
درآمد	۳۱۱
۱. جایگاه قوای نفس در صدور فعل انسانی	۳۱۲
۱-۱. مبادی صدور فعل	۳۱۲
۱-۱-۱. قوه فاعله	۳۱۲
۱-۱-۲. قوه شوقیه	۳۱۳
۱-۱-۳. اراده	۳۱۴
۱-۱-۴. قوای مُدرکه	۳۱۴
۲-۱. عقل عملی	۳۱۵
۲. اراده و فعل اختیاری	۳۱۸
۱-۲. ادله درباره نسبت شوق و اراده	۳۱۸
۲-۲. ملاک وحدت یا تعدد شوق و اراده	۳۲۰
۳-۲. اشکال تسلسل اراده‌ها و اختیاری بودن اراده	۳۲۲
۴-۲. شخصیت و سلسله اراده‌ها	۳۲۵
۳. علم و فعل آگاهانه	۳۲۶
۱-۳. نقش خیال در صدور فعل انسانی	۳۲۷
۲-۳. نقش وهم در صدور فعل	۳۲۸
۳-۳. نقش عقل در صدور فعل انسانی	۳۳۱
۴-۳. نقش اعتباریات و معانی ذهنی در افعال انسانی	۳۳۳
۵-۲. آگاهی به تمایلات و تمایلات مراتب بالاتر و تصمیم‌گیری نفس	۳۳۶
جمع‌بندی	۳۳۸
فصل نه. منشأ اتصاف افعال به حسن و قبح	۳۴۱
درآمد	۳۴۱

۳۴۲	۱. حسن و قبح افعال.....
۳۴۵	۱-۱. حسن و قبح نفس‌الامری.....
۳۴۷	۲-۱. حُسن و قبح شرعی.....
۳۴۹	۳-۱. حُسن و قبح توافقی.....
۳۵۰	۲. حُسن و قبح نفس‌الامری.....
۳۵۰	۱-۲. دیدگاه‌ها.....
۳۵۰	۱-۱-۲. حسن و قبح مبتنی بر قانون طبیعی.....
۳۵۱	۲-۱-۲. حسن و قبح مبتنی بر نیازها.....
۳۵۲	۳-۱-۲. حسن و قبح مبتنی بر سرشت انسان.....
۳۵۲	۲-۲. ارزش‌ها و فطرت الهی انسان.....
۳۵۶	۳. هستی و چیستی ارزش‌ها در سطح نفس انسانی.....
۳۵۸	۴. ارزش‌ها در سطح هنجارهای فرهنگی و حقوقی.....
۳۶۳	جمع‌بندی.....
۳۶۵	فصل ده. حیات انسانی در مسیر شدن.....
۳۶۵	درآمد.....
۳۶۶	۱. حرکت طبیعی و ارادی در حیات انسانی.....
۳۶۷	۲. اختیار انسان و آزمایش الهی.....
۳۶۹	۱-۲. حق و باطل.....
۳۷۰	۲-۲. ایمان و عمل صالح.....
۳۷۱	۳. تحصیل سعادت در پرتو آزمایش‌های پیشین.....
۳۷۲	جمع‌بندی.....

بخش سوم، فرد، جامعه و تاریخ

فصل یازده. ساحت فردی و اجتماعی انسان	۳۷۷
درآمد	۳۷۷
۱. هستی جامعه	۳۷۸
۱-۱. دیدگاه‌ها در میان نوصدراییان	۳۷۹
۲-۱. ادله نقلی درباره وجود جامعه	۳۸۲
۳-۱. ادله عقلی و تجربی درباره وجود جامعه	۳۸۵
۲. چیستی جامعه	۳۸۵
۱-۲. نحوه ترکیب جامعه از افراد	۳۸۶
۲-۲. وحدت یا تعدد نوعی جوامع	۳۹۰
۳-۲. تشکیک در مرتبه وجودی جوامع	۳۹۲
۳. قاعده‌مندی حیات اجتماعی انسان	۳۹۵
۱-۳. روابط فرد و واقعیت‌های اجتماعی	۳۹۶
۲-۳. روابط میان واقعیت‌های اجتماعی	۳۹۷
جمع‌بندی	۳۹۸
فصل دوازده. گسترش اعتبارات و شکل‌گیری جوامع	۴۰۱
درآمد	۴۰۱
۱. تقریر هستی‌شناختی امور اعتباری	۴۰۲
۱-۱. ارکان اعتبار	۴۰۳
۱-۱-۱. محل اعتبار	۴۰۳
۲-۱-۱. مبدأ اعتبار	۴۰۳
۳-۱-۱. امر اعتباری	۴۰۴
۴-۱-۱. اعتبارکننده	۴۰۵

۴۰۵	۵-۱-۱. وجه اعتبار
۴۰۶	۶-۱-۱. آثار اعتبار
۴۰۷	۲-۱. شأن وجودی اعتباریات
۴۱۰	۳-۱. نقش مصنوعات در حیات انسانی
۴۱۲	۲. شکل‌گیری فطری و اعتباری حیات اجتماعی
۴۱۲	۱-۲. اعتباریات عملی و حیات اجتماعی
۴۱۴	۲-۲. اعتباریات در اجتماع
۴۱۶	۱-۲-۲. اصل مالکیت
۴۱۶	۲-۲-۲. زبان و کلام
۴۱۶	۳-۲-۲. اصل استخدام
۴۱۷	۴-۲-۲. شکل‌گیری جامعه
۴۱۸	۳-۲. هویت‌های اعتباری در حیات اجتماعی
۴۲۱	۴-۲. اعتباریات، زبان و ارتباطات انسانی
۴۲۴	۳. قوانین حقیقی و اعتباری در جامعه
۴۲۵	۱-۳. قوانین حقیقی در جوامع
۴۳۰	۲-۳. سنت‌های الهی در جوامع
۴۳۴	۳-۳. حقیقت قوانین تشریحی و ماهیت حقوق و تکالیف
۴۳۹	جمع‌بندی
۴۴۳	فصل سیزده. حیات تاریخی انسان و عوامل محرک آن
۴۴۳	درآمد
۴۴۴	۱. هستی و چیستی تاریخ
۴۴۷	۲. مسیر و عوامل محرک تاریخ
۴۴۷	۱-۲. عوامل محرک تاریخ

۴۴۸	نظریهٔ نژادی	۱-۱-۲
۴۴۹	نظریهٔ جغرافیایی	۲-۱-۲
۴۴۹	نظریهٔ قهرمانان	۳-۱-۲
۴۴۹	نظریهٔ اقتصادی	۴-۱-۲
۴۵۰	نظریهٔ الهی	۵-۱-۲
۴۵۱	نظریهٔ حرکت فطری تاریخ	۶-۱-۲
۴۵۲	حرکت تاریخ و آزادی اراده	۲-۲
۴۵۲	جبرانگاری تاریخی	۱-۲-۲
۴۵۲	آزادی در رفتار و جبر در حرکت کلی تاریخ	۲-۲-۲
۴۵۳	دگرگون‌پذیری مسیر تاریخ	۳-۲-۲
۴۵۵	آیندهٔ تاریخ	۳
۴۵۵	تکامل تاریخی	۱-۳
۴۵۸	جامعهٔ آرمانی	۲-۳
۴۶۰	جمع‌بندی	

بخش چهارم. کاربرد مبانی انسان‌شناختی در علوم رفتاری و اجتماعی

۴۶۵	فصل چهارده. رویکردها در علوم رفتاری - اجتماعی	
۴۶۵	درآمد	
۴۶۶	پارادایم‌های علوم انسانی	۱
۴۶۸	چستی پارادایم	۱-۱
۴۷۰	نسبت مبانی و نظریه‌ها در علوم انسانی	۲-۱
۴۷۱	رویکردها در مبانی علوم انسانی	۲
۴۷۲	علوم انسانی تجربه‌گرا	۱-۲

۴۷۹.....	۲-۲. علوم انسانی نظوروز.....
۴۸۹.....	۳-۲. علوم انسانی حکمی.....
۴۹۸.....	۳. پارادایم‌های تحقیق در علوم انسانی.....
۴۹۸.....	۱-۳. تبیین‌گرایی و پارادایم اثباتی.....
۵۰۱.....	۲-۳. تفسیرگرایی و پارادایم تفهمی.....
۵۰۳.....	۳-۳. رهایی‌بخشی و پارادایم انتقادی.....
۵۰۴.....	۴-۳. الگوی حکمی و اجتهادی در علوم انسانی.....
۵۰۵.....	جمع‌بندی.....
۵۰۷.....	فصل پانزده. مبانی انسان‌شناختی در علوم رفتاری و اجتماعی.....
۵۰۷.....	درآمد.....
۵۰۸.....	۱. علوم انسانی و نگرش انسان‌شناختی.....
۵۰۸.....	۱-۱. علوم انسانی مدرن و نگرش امانیستی.....
۵۱۲.....	۲-۱. نگرش اسلامی در کرامت انسان.....
۵۱۴.....	۱-۲-۱. کرامت ذاتی و تکوینی.....
۵۱۴.....	۲-۲-۱. کرامت اکتسابی.....
۵۱۴.....	۳-۲-۱. کرامت اجتماعی.....
۵۱۵.....	۲. انسان‌شناسی و موضوع علوم انسانی.....
۵۱۶.....	۱-۲. موضوع و تمایز علت و دلیل.....
۵۱۷.....	۲-۲. رفتار و ذهن در علوم رفتاری.....
۵۱۸.....	۳-۲. ساختار و عاملیت در علوم اجتماعی.....
۵۱۹.....	۳. انسان‌شناسی و نظریه‌پردازی.....
۵۱۹.....	۱-۳. مفهوم‌پردازی.....
۵۲۱.....	۲-۳. اصول و جهت‌گیری‌ها.....

۵۲۱	۳-۳. هدف نظریه‌پردازی
۵۲۵	جمع‌بندی
۵۲۷	فصل شانزده. هویت فردی-اجتماعی انسان
۵۲۷	درآمد
۵۲۸	۱. نظریه شخصیت
۵۲۸	۱-۱. مؤلفه‌های فردی و اجتماعی شخصیت
۵۳۱	۲-۱. شاکله و خُلق
۵۳۳	۲. نظریه شناخت
۵۳۴	۱-۲. شناخت و معرفت از حیث حکایتگری
۵۳۴	۲-۲. شناخت و ادراک از حیث نفس‌شناختی و روان‌شناختی
۵۳۷	۳-۲. بُعد اجتماعی شناخت
۵۳۹	۳. نظریه زبانی
۵۴۰	۱-۳. چندبُعدی بودن امر زبانی
۵۴۲	۲-۳. زیربنای قاعده‌مند و هویت اجتماعی زبان
۵۴۵	۳-۳. دلالت وضعی و نقش کاربران زبان
۵۴۸	۴-۳. هویت اجتماعی زبان
۵۵۰	۵-۳. زیربنای فردی و روانی زبان
۵۵۳	۴. نسبت اندیشه و زبان
۵۵۸	جمع‌بندی
۵۵۹	فصل هفده. بنیان‌های انسان‌شناختی علوم رفتاری
۵۵۹	درآمد
۵۶۰	۱. علوم رفتاری و ابعاد حیات انسان
۵۶۱	۱-۱. حوزه‌ها و شاخه‌های علوم رفتاری

- ۱-۲. مکاتب روان‌شناسی و علوم رفتاری ۵۶۳
- ۱-۲-۱. مکتب درون‌نگری ۵۶۵
- ۱-۲-۲. مکتب رفتارگرایی ۵۶۵
- ۱-۲-۳. مکتب روان‌کاوی ۵۶۵
- ۱-۲-۴. مکتب عصب‌زیست‌شناختی ۵۶۶
- ۱-۲-۵. مکتب گشتالت ۵۶۶
- ۱-۲-۶. مکتب شناختی ۵۶۷
- ۱-۲-۷. مکتب انسان‌گرایی و پسانسان‌گرایی ۵۶۷
- ۱-۳. علوم رفتاری اسلامی ۵۶۷
- ۱-۳-۱. دسته‌بندی براساس منبع نظریه‌پردازی ۵۶۹
- ۱-۳-۱-۱. روان‌شناسی مسلمانان ۵۶۹
- ۱-۳-۱-۲. روان‌شناسی از دیدگاه اندیشمندان مسلمان ۵۷۰
- ۱-۳-۱-۳. روان‌شناسی نقلی (مبتنی بر قرآن و روایات) ۵۷۰
- ۱-۳-۱-۴. روان‌شناسی حکمی (مبتنی بر فرهنگ و جهان‌بینی اسلامی) ... ۵۷۰
- ۱-۳-۱-۵. الگوی ترکیبی از نظریه‌پردازی در حوزه روان‌شناسی اسلامی ... ۵۷۱
- ۱-۳-۲. دسته‌بندی براساس نحوه مواجهه با روان‌شناسی معاصر ۵۷۱
- ۱-۳-۲-۱. پذیرش کامل روان‌شناسی معاصر ۵۷۱
- ۱-۳-۲-۲. رویکرد غرب‌ستیز ۵۷۱
- ۱-۳-۲-۳. رویکرد تهذیب و اصلاح ۵۷۲
- ۱-۳-۲-۴. رویکرد تأسیسی ۵۷۲
- ۱-۴. دسته‌بندی براساس موضوع روان‌شناسی اسلامی ۵۷۲
- ۱-۴-۱. نفس و روان ۵۷۲
- ۱-۴-۲. رفتارهای مسلمانان ۵۷۲

- ۳-۴-۱. فطرت ۵۷۳
- ۴-۳-۴-۱. عمل انسانی ۵۷۳
- ۵-۳-۴-۱. نفس و تجلیات آن ۵۷۳
۲. حکمت عملی و علوم اخلاقی ۵۷۴
- ۱-۲. حکمت عملی ۵۷۴
- ۱-۱-۲. رویکرد نقلی ۵۷۵
- ۲-۱-۲. رویکرد فلسفی ۵۷۵
- ۳-۱-۲. رویکرد عرفانی ۵۷۶
- ۴-۱-۲. رویکرد تلفیقی ۵۷۶
- ۲-۲. علوم اخلاقی ۵۷۶
- ۱-۲-۲. فرااخلاق ۵۷۷
- ۲-۲-۲. اخلاق هنجاری ۵۷۸
- ۳-۲-۲. اخلاق توصیفی ۵۷۸
- ۴-۲-۲. اخلاق کاربردی و اخلاق حرفه‌ای ۵۷۹
۳. علوم اخلاقی رفتاری، برنامه‌های پژوهشی در علوم رفتاری اسلامی ۵۸۰
- ۱-۳. مبانی علوم اخلاقی رفتاری ۵۸۰
- ۲-۳. روان و حالات روانی، موضوع علوم اخلاقی رفتاری ۵۸۳
- ۳-۳. هدف و قلمرو علوم اخلاقی رفتاری ۵۸۵
۴. پیش‌فرض‌های روش‌شناختی علوم اخلاقی رفتاری ۵۸۸
- ۱-۴. مطالعه اعمال و صفات ۵۸۹
- ۲-۴. مفهوم‌پردازی و تعریف صفات شخصیتی ۵۹۰
- ۳-۴. سنجش و علت‌کاوی در صفات شخصیتی ۵۹۵
- ۴-۴. بررسی روابط میان صفات و اعمال ۵۹۷

۵. گستره علوم اخلاقی رفتاری..... ۶۰۱
- جمع‌بندی..... ۶۰۴
- فصل هجده. بنیان‌های انسان‌شناختی علوم اجتماعی..... ۶۰۷
- درآمد..... ۶۰۷
۱. موضوع علوم اجتماعی..... ۶۰۹
- ۱-۱. دیدگاه‌ها درباره فرد و جامعه..... ۶۱۰
- ۱-۱-۱. جمع‌گرایی و ساختار اجتماعی..... ۶۱۰
- ۱-۱-۲. فردگرایی و کنش اجتماعی..... ۶۱۱
- ۱-۱-۳. تلفیق‌گرایی و مسئله عاملیت و ساختار..... ۶۱۲
- ۲-۱. دیدگاه‌های تلفیقی و نسبت عاملیت و ساختار..... ۶۱۳
- ۱-۲-۱. ساخت‌یابی و عملکردهای اجتماعی تکرارشونده..... ۶۱۳
- ۲-۲-۱. برساخت‌گرایی و ساخت اجتماعی واقعیت..... ۶۱۴
- ۲-۲-۳. زبان و ساخت واقعیت اجتماعی..... ۶۱۶
- ۲-۲-۴. واقعیت اجتماعی به مثابه قاعده و عقلانیت ناظر به نحوه بودن..... ۶۱۹
- ۲-۲-۵. لایه‌های پیچیده واقعیت در جهان اجتماعی..... ۶۲۰
۲. جهان سه‌لایه اجتماعی..... ۶۲۱
- ۱-۲. شکل‌گیری فطری و اعتباری حیات اجتماعی..... ۶۲۱
- ۲-۲. امور اعتباری در حیات اجتماعی..... ۶۲۴
- ۲-۳. اعتباریات عملی و نظام معنایی کنش‌ها..... ۶۲۵
- ۲-۴. افعال و نظام معنایی..... ۶۲۷
- ۲-۵. واقعیت‌های اجتماعی ساخت‌یافته..... ۶۲۸
۳. علم مدنی و شرایط امکان علوم اجتماعی..... ۶۳۰
- ۳-۱. علم مدنی در حکمت عملی..... ۶۳۱

۲-۳. شرایط امکان علوم اجتماعی.....	۶۳۳
۱-۲-۳. ناسازگاری سوژه‌محوری با رویکرد رئالیستی در فلسفه اسلامی... ۶۳۴	۶۳۴
۲-۲-۳. تفاوت هدف از تدبیر اجتماعی در علم اجتماعی مدرن و علم اجتماعی اسلامی... ۶۳۵	۶۳۵
۳-۳. نسبت علم-اراده و نظریه و عمل.....	۶۳۶
۴. جامعه‌پردازی و جامعه‌شناسی.....	۶۳۷
۱-۴. «تعهد» و «باید» در نظام اجتماعی.....	۶۳۸
۲-۴. تعهدات فکری-عملی در ایدئولوژی، گفتمان و مدرسه فکری.....	۶۳۹
۳-۴. اصول جامعه‌پردازی و عمل جمعی.....	۶۴۱
۱-۳-۴. جامعه‌پردازی و فعل جامعه‌پردازانه.....	۶۴۱
۲-۳-۴. فضای عمل، فعل فردی و فعل جمعی.....	۶۴۲
۵. حوزه‌های دانش اجتماعی.....	۶۴۶
۱-۵. اندیشه اجتماعی.....	۶۴۷
۲-۵. مدل‌سازی اجتماعی.....	۶۴۸
۳-۵. حقوق و قواعد تدبیر اجتماعی.....	۶۵۰
۱-۳-۵. منشأ اعتبار و مشروعیت قوانین حقوقی.....	۶۵۱
۲-۳-۵. مکاتب حقوقی و ویژگی‌های نظام حقوقی اسلام.....	۶۵۲
۴-۵. حکمرانی و سرپرستی اجتماعی.....	۶۵۳
۱-۴-۵. حکمرانی و سیاست‌گذاری.....	۶۵۴
۲-۴-۵. حکمرانی و ارزش‌ها.....	۶۵۶
۳-۴-۵. اهمیت جزئیات در حکمرانی و سرپرستی.....	۶۵۷
جمع‌بندی.....	۶۵۸
کتابنامه.....	۶۶۰